

## גרגירי רימון בכלי כסף

סטיבן גרינברג: עם אלוהים ואנשים, הומוסקסואליות במסורת היהודית, עברית: זיו מלמן, הקיבוץ המאוחד, סדרת קו אדום 2013, 252 עמ'

הדתות מאפשרות עולות חמורות ופשעים נוראים. בשם האלים ההינדים הופכים ילדות לקרשות ושורפים אלמנות עם גוויות בעליהן או קובעים להן מעמד של נירי וטומאה. המוסלמים הורגים בנות שסרחו "חיללו את כבוד המשפחה" ויש ביניהם שמתאבדים מתוך התמסרות לאללה כדי להרוג בחגורות נפץ את אויבי האסלאם. הנוצרים שרפו בשם ישוע מכשפות וחותרים, עינו חשודים על גלגלי האינקוויזיציה והרגו רבבות במסעות הצלב. ואילו אצלנו יש פסוקים המטילים עונש מוות על הומוסקסואלים המקיימים יחסים של בועל ונבעל ופרשנויות משיחיות המתירות לעשוק את הפלשתינאים ולמרד את חייהם.

הרב סטיבן גרינברג, שהוא עצמו הומוסקסואלי בגלוי, נחלץ להציל את התורה ממה שנראה לכן זמננו הנאור והמודע כפסוק עיוור ואכזר, על ידי פירושו מחדש ברוח מושגי התורה ומתוך גישותיהם של פרשניה.

גרינברג הוא אדם המאמין בתורת משה, האוהב את אלוהיו ואת המסורת ההגותית המפוארת של חכמי היהודים לדורותיהם. הדבר מתברר מספרו כי זה נכתב באופן המעורר התפעלות מחשיבתם רבת הפנים של חז"ל ומראה את זיקת הדבקות של גרינברג באלוהיו וביהדותו. הספר מקנה למעמדו של רב ותלמיד חכם כבוד מיוחד במינו גם בעיניים חילוניות.

דומני שבמרכז הספר עומד סיפור אהבתם הנודע של ר' יחנן וריש לקיש, שיש בו נימות הומואורטיות גלויות. ריש לקיש השודד והגלדיאטור רואה בנהר את ר' יחנן היפה כגרגירי רימון כבוס כסף חרשה המעוורת בוודדים וקופץ אחריו למים מתוך יצר מיני. יחנן מסיט אותו מכוונתו בשתי הצעות שיתמידו את דחפיו: הוא מציע את עצמו כדמות-הזדהות בעולמה של התורה ומציע לו "תחתיו" לשאת את אחרותו. לפי ההצעות האלה יחנן וריש לקיש "נישאים" כמורה ותלמיד ולא רק כניסים. כתלמיד, ריש לקיש אינו מקל על יחנן והוא מתגושש איתו בהתמדה ומציף אותו בקושיות רבות. באחד הוויכוחים הם פוגעים זה בזה ויחנן מקלל את ריש לקיש ומביא עליו מחלה ומותו. יחנן אבל מאוד והחכמים מציעים לו במקום ריש לקיש תלמיד שהוא בעל אופי נוח ומרצה. כך הוא מגלה שהוויכוחים עם ריש לקיש היו מקור חיים לאדם מפתק ונערץ כמותו. אבלו גדל והוא משתגע בייסורים וזועק ברחובות "לקיש אייכה" עד שמתפללים למענו והוא נפטר מהעולם.

סטיבן גרינברג הוא מעין ריש לקיש המקשה על דברי מורי הלכה קדמונים, מאחורים ובני זמננו, שפירשו את הפסוקים הדנים הומוסקסואלים למות על יחסי בועל ונבעל, עונש שככל הנראה מעולם לא הוצא אל הפועל. מטבע הדברים הוא חושש מגודלו של ריש לקיש ועל כן מקדיש בספרו פרק שלם ללגיטימיות של תהיותיו ופירושו. הלגיטימציה שהוא מוצא לפעילותו הדה-קונסטרוקטיבית בדברי חז"ל עצמם מקנה להגותם ממד תבוני מיוחד במינו, כי ניתן ללמוד ממנה שאין התורה ופירושה גוף מת שנחתם בעידן אחר באורח חסר תקנה לפי מושגים שאבד עליהם כלח. היא יכולה להתחיות עוד ועוד באמצעות פרשנים נותנים את דעתם על התמורות במודעות ועל הנסיבות שהזמן גרמן.

במאה הראשונה, מזכיר לנו גרינברג, היו מחלוקות גדולות בעניינים שונים בין בית הלל ובית שמאי והיו להם לא פעם השקפות מנוגדות לגמרי, אבל חז"ל גרסו שאלו ואלו "דברי אלוהים חיים" - לשיטתם אין פרשנות מחללת של אף פסוק בתורה. לכל פסוק, ממשיך גרינברג, יש שכבות רבות, שחלקן על פני השטח וחלקן טרם נחשפו. כשאנו שואלים שאלות



טובות התורה ניתנת כביכול בסיני מחדש.

כדי להקנות לגיטימציה לשאלותיו ולפירושו מביא גרינברג גם את סיפור הוויכוח הדרמטי בין ר' אליעזר השמרן הקיצוני ור' יהושע שהתרחש ביבנה בשנת 70 לספירה. הפולמוס נסוב על טהרתו או טומאתו של תנור מטרים. אליעזר טען שהתנור טהור והביא כנגד החולקים עליו ראיה ממעשי נסים שחולל לעיניהם. חרוב נעקר ממקומו, אמת מים חזרה לאחור, כתלי המקדש נטו ליפור ואפילו בת קול נשמעה. אבל ר' יהושע, שרוב חכמי בית המדרש היו לצדו, טען כנגד הנסים הללו "לא בשמים היא". כאילו אמר לאלוהיו שהתורה משעה שנתנה כבר אינה בידיו וכעת יחליט הרוב על ההלכה. ומה עשה הקב"ה באותה שעה, ממשיך התלמוד ומספר - "חייך ואמר נצחוני בני".

אחרי שגרינברג מקנה למהלכיו לגיטימציה, הוא מפרש מחדש את הפסוק שממנו נוצרה בהלכה העמדה השלילית הבוטה והרצחנית כלפי הומוסקסואלים. רוב רבני זמננו מפנים הומוסקסואלים המאמינים בסמכותם ל"טיפול המרה" (שם מוצלח - כי ההמרות הללו יצרות מעמד של אנוסים) לנישואים כפויים עם אשה או לחיי נזירות, דנים אותם כך למצוקה נפשית קשה. גרינברג קורא את הפסוק מ'ויקרא' "ואת זכר לא תשכב משכבי אשה תועבה היא" בהקשר התורתי המקורי וכך מעניק לו תוקף מוסרי גדול, ומונע ממנו להיות משפט שופט ומנחה כלפי הפעילות המינית ההומוסקסואלית כפי שאנו מכירים אותה כיום. גרינברג אומר לנו כי בעולם המקראי ובעולמם של חז"ל הבעילה - כל בעילה כולל זו של אשה בידי גבר - נתפסת כמעשה כחני היררכי: הבדלי המגדר לפי חז"ל הם היררכיים מטבעם - כמו בצורת המשגל המסורתית: הגבר למעלה והאשה למטה - הגבר על ומעל האשה. מכאן שבעילת גבר הופכת אותו לנשי וזהו מעשה גרוע במיוחד, המשפיל את הנבעל למדרגה השמורה לנשים בלבד. כלומר מה שהפסוק אוסר צריך היה אכן לאסור בעלם שמושגים כאלה מכוננים אותו. פירוש הפסוק בשפה פשוטה הוא: ואת זכר לא תחדור כדי להשפילו - תועבה היא. וגרינברג מוסיף בהברקה מקסימה שה"ואת" הפותח את הפסוק - המוסיף לו כמקובל בפרשנויות של חז"ל דבר סמוי - מתייחס לאשה. במילים אחרות, לשיטתו יש לקרוא את הפסוק כך: נקבה או זכר לא תחדור מינית כדי להשפילם - תועבה היא. השילוב של מין וכוח בין שני אנשים הוא מתועב בכל מקרה. כך נחלץ הפסוק גם מהשפלתו של נשים, שבימינו כבר אינן רכוש האבות והבעלים.

גם כיום, למרות שהבועל הנבעל או הנבעלת כבר נהנים מחיי מין שאין בהם בהכרח חוויית השפלה מכל סוג, יש עדיין בדיבור העממי גסות רבה סביב הבעילה: "לך תזדיין", או אני אזיין לך את הצורה" הם עלבונות שכיחים. גסות הרוח וגסות המוחין הם תאומים סיאמיים. מכל מקום, עיקר הבח העממי כלפי הומוסקסואלים מכוון כלפי הנבעל הנתפס כ"נשי", אבל גרינברג מפנה את תשומת לבנו לכך שהפסוק המקורי מוסב בראש ובראשונה כלפי הבעל, בניגוד למקובל בגסות העממית. כי הבעל בעולמו הסמנטי של הפסוק - הוא הוא המחולל של מעשה ההשפלה. השימוש במיניות אלימה להשפלה ולדיכוי לא עבר מהעולם ולא רק בחרפות של גסי המוח והרוח. צבאות רבים עדיין משפילים את יריביהם באיגוס נשים, גברים וילדים, ובאחרונה שמענו על הזוועות הללו במלחמה הסורית, שנעשות בידי שני הצדדים. בספרי ההיסטוריה נרשמו איגוסיהן של נשים גרמניות רבות על ידי הצבא האדום עם כיבוש ברלין וכך גם עשו הנוצרים במוסלמים בבוסניה וכו'.

יתר על כן, קתרין מקינון, הפמיניסטית הנודעת ורבת ההשפעה, טוענת כי מה שמכנים "יחסי מין" או "מין" הוא כמערכ ובמזרח כאחד מבנה היררכי עריץ, המשתמש בארטיזציה כדי לטשטש זאת. נשים אמורות להתענג ולהתמסר לחזירות הזכר לגופן, לשליטתו בגופן ולתוקפנותו המינית כלפי גופן - ליהנות ממיקומו מתחת לבעל. ההיררכיה של תענוגות המשגל מאלפת את הנשים להיות נחותות ביחס לגברים בכל המסגרות.

אם להמשיך ולהפוך בפסוק לפי פירושו של גרינברג, הרי הומוסקסואלים והטרוסקסואלים כאחד מוזהרים בו מהחפצה של מושא תשוקתם, מביטול הסובייקטיביות של הזולת בתקשורת המינית ומניצולו להתענגות שהצד האנוכי דומיננטי בה. גם הנבעלת וגם הנבעל מזהירים כאן מקיום יחסי

ניצוצות מהפעולה שקורית אי שם על במה, או מעל גלי השמיעה, הם עולים אולי מזוהם התודעה, והוא המכוער ממנו עולים הרעיונות ומחפשים אחיזה, אולי בעט האחוז ביד ושם נרשמים הדברים.

למשל בשיר 'אסופים', המתאר מקום בצורת אגן, שם נמצאים כל אותם פריטים שהם לא ממש חומר, כמו צלילים וצבעים הם במצב צבירה של נים ולא נים, עדיין אין מצב של ערות, אבל מתוך זה יכולים לעלות צירופים שונים, אם תתיר את מצבם, שכעת הם עקודים למקום הזה, כלומר ברצונו של מישהו יכולים אלה לעלות ולהשתנות, ואז באה הבקשה, אנא עשה משהו, כגון: הוצא מר ממתוק, הפרד ניצוצות מתוך קליפות, כלומר בתוך הרע אפשר למצוא את הטוב וברצונך תוכל להוציא את הטוב מתוך הרע. כל אלה נמצאים בתוך האגן, הוא הכלי או הכלים, ומשם אפשר לדלות שפע של טעמים, ניחוחות, שהם בשמי קטורת המוכרים במקרא, שהשתמשו בהם בקדושת המקדש. כל זה ברצונו, אם ירצה בטוב.

מלתחילה הגבלתי עצמי לשני שירים, אבל עכשיו אני מוצאת קושי לעמוד בסד עצמי זה. השיר 'למדנו הניגון' מלמד אותי, שרבר אחד הוא התכנון, דבר אחר קורה בפועל. איך יכולתי לפסוח על שיר מלא כל כך בחיינו היום,

שכל כולם מלאים בלימוד. השיר בכותרתו מבקש דבר פשוט: למדנו הניגון, רק ניגון, אבל מהו הניגון? הוא הכל, בניגון נמצא כבר הארצות הגנות, מתוך הניגון נצמח כמו הניגון שמתרומם וצומח וממנו משקיפים על הכל, על הצדק, או להפך, מתוך הניגון, שאם תרצה להשמיעו לנו, נשמע שוב את הקולות מסיני, השיר מבקש ומתחנן ומבקש עלינו זכות בזכות אבות: הראה לנו את כל אלה, אנא "זכנו בברכתך". כל כך פשוט, הדרך הטובה אל הטוב מוליכה דרך ניגון הידע.

השיר השני הוא 'איך יכלו מלאכיך לנגן'; שיר זה הכה בי בהפתעה, הייתכן? השאלה הגדולה ששואלת הכותבת ככה בחזית גלויה מול האל, איך עשית לנו את זה? למה?

על פי הקריאה שלי, השיר מתחלק לשניים, ראשית נשאלת השאלה אל מול אבא ואמא, שהם חוכמה ובינה, ואחר כך עובר אל המעשה - העקדה, ללא חסד - הוא הדין. והם, במצוקה הנוראה שהתרחשה עליהם,

נשאו אליו שפתם, בשמו הלכו והוא הסתיר פניו מהם. ביד אמן מתואר חלק מעשר הספירות, שהיו אמורות להיות כמו משען למשפחה לעם ישראל ולא היו.

בחלק השני מתואר העם שננטש לגורלו בידי מי שהיה אמור להושיעו אך הסתיר פניו, הסתתר מאחורי "מרחבי יח", והשאלה נשארה בחלל ואיננה יכולה להבקיע את קרום ההיגיון האנושי; האדם המשיך להתפלל בלחש, אפילו נשאר אחרון לפני הסוף ושואל בתמימותו, "איך יכלו מלאכיך לנגן, מןמור הָלְלוּיָהּ".

בכנות ובשקיפות תמימה כשל ילדה שואלת הכותבת: למה? והיא אשה מאמינה, ואין לה בעיה לשאול שאלה שגדולים מפחדים לשאול.

ועוד רחבה היריעה המשתרעת על פני הספר ולא אוכל להיכנס לכל אותם נושאים מופלאים, בעיקר הנגינה, המוסיקה - עולם שלם גדול ומקיף את המשוררת, עוטף אותה והיא מתבנסת בחומה של עטיפה לוטפת זו ומתרפקת עליה כרגשה גדולה. צד אחר בספר הוא הנחל, על כל סמלי הזרימה שהוא נשוא עמו.

שמחה גדולה היתה לי בפגישה זו עם הספר של חווה נתן, וניסיתי להביא כאן מעט ממנה.

ר' מיפן

מין שבהם אינם מוכרים כסובייקטים והתשוקה אליהם מופעלת על ידי קטעים מגופם בלבד או בעיקר. החופש המיני שהשתרר במערב יש לו יתרונות מסוימים. הוא העניק ססגוניות והפתקנות לתשוקות המיניות ופעל גדולות ונצורות לדה-מיסטיפיקציה של המיניות. אבל במקביל הוא יצר מציאות חדשה שבה המין הופרד מכבליו של המפגש הרגשי המשמעותי עם הזולת, התובע אורך רוח, עניין באחר ורגישות שהתשוקה לסיפוק מידי מצמצמת. הייתי שמח אם הומוסקסואלים דתיים היו שומרים על איסור נגיעה במפגשים הראשונים עם בן-זוגם-המיועד כמו אחיהם ההטרוסקסואלים הדתיים. נישואים בין הומוסקסואלים נראים לי פתרון מצוין ליציירת הכרות משמעותית ארוכת טווח וחממה טובה לגידול ילדים. בעקבות פרשנותו של גרינברג צריך למעשה לשנות את ההלכה, והפרק האחרון בספר עוסק באפשרות האתא, במשך השנים נעשו שינויים לא מעטים בהלכות לפי הנסיבות וצרכי הזמן. השינוי הבלוט ביותר בהלכה לדעת גרינברג הוא ההיתר שנוצר לקחת ריבית מהלוואות ליהודים באמצעות "התר עיסקא". ההתר הזה היה נחוץ לחיי המסחר של היהודים באשר הם ולא רק כדי לשמח אנטישמים, אף שתכלית האיסור המקורי היתה מוסרית מאוד - לא לחייב בריבית את העני הנזקק להלוואה מאחיו. אבל שינוי ההלכה לגבי הומוסקסואלים נועד לגונן על נפשם של אלה מהם שרצים להישאר במעגל האמונה ולהשתייך לקהילותיהם בלי סבל עמוק. כאן דיני נפשות. ראוי לזכור כי ברגע של תפנית מכרעת יכול כל הומו דתי להשתחרר מאחיותם ציפורניהם של רבניו ולפנות אל עצמו ולמסגרותיהם ההגותיות הנאורות של החילונים, ובכל זאת לשמור על זיקתו לתורה ולאִלוהיו. כמו בסיפור של קפקא, שער החוק קיים רק לגבי מי שמאמין בו ויושב לפתחו בהמתנה לחסד.

התרגום של זיו מילמן לספר הוא בעיקרו צלול וקולח אך נפלגו בו גם הרבה שגיאות מצערות ומרגיזות שכותבים אחרים על הספר בעיתונות כבר מנו אותן. מן הראוי לתקנן במהירות הבאות.

### מדרכי גלדמן

## איך יכלו מלאכיך לנגן

חווה צוטריין נתן: ניצוצות מהמבוע, שירים, ציורים: שמייה (חווה נתן), הוצאת צור אות 2013, 103 עמ'

בבואי לספר על ספר זה, עולה בי חשש מכישלונות שאולי אחטא בהם, כאשר חווה נתן היא חברתי: האם אדע להתגבר ולכתוב ככנות, אף שטבעי יהיה, שהעט, או נכון יותר הקלידים, ירצו לקלט ולשבח ללא האיוון הנכח. חווה צוטריין-נתן כותבת בכתיבה האופיינית לה, בדרך האינטואיטיבית, כלומר תוך כדי האזנה למוסיקה היא מתרכות ועוברת לעולם משלה ומשם היא דולה את חרוזי האלמוגים של שיריה, כאלו דלתה אותם ממועמקי ים נרחב והוא ים התודעה שלה.

בקיאותה הגדולה והעמוקה ברזי ובסודות היהדות, הקבלה, כי על זה התחנכה וקיבלה תארים אקדמיים, באה לידי ביטוי בשיריה, אבל כל זה בטבעיות שבה השירים כתובים, וכאן מהמורה נוספת: האם אדע להתנהל בעושר זה של ידע, אשר בו השירים כתובים, בטבעיות כזו, ואין דרך להבין אותם, אלא בפיוצוח ובהבנת כל אותם סמלים ורעיונות המפוזרים כאן בצורה מושכלת ופיוטית ביד אמן. האם אדע להיכנס לנבכי הידע הזה בסוד, כדי להגיע לפירושו ולדרשו, וידיעוטי בנושא חסכוניות וביסודות בלבד אני נעה בחומרים אלה.

בהמשך דברי אנסה להציג לפניכם טעימה מתוך שני שירים כדי לפתוח שער אל עולם מופלא זה, של שיריה של חווה נתן.

אבל תחילה אל שם הספר: "ניצוצות מהמבוע". כאמור, השירים נכתבים תוך כדי האזנה למוסיקה ואז עולים הרעיונות, לכן, כמו בהצתת גפרור, ניתזים